

Forsvar for den filosofiske doktorgrad ved Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet
Bettina Perregaard, lektor ph.d.

Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab

21. april 2016

PP1 → Tak til udvalget for at påtage sig dette hverv og for den grundige læsning og vurdering af mit arbejde, der nu foreligger. Også tak til Akademisk Råd for at antage min afhandling, til fakultetet for at forestå forsvarshandlingen og til mit institut for beredvilligt at bistå. Tak til mine nære kolleger og til jer, der er kommet i dag for at høre om den socialisation, der vedrører os alle sammen. Det er den, vi selv har undergået, og som vi hver dag udsætter vores børn og måske børnebørn for.

Når børn socialiseres, foregår det i interaktion. Det var derfor godt set af Elinor Ochs og Bambi Schieffelin, i slutningen af 1970'erne og op gennem 1980'erne, at der var brug for at udvikle en særlig retning inden for de forskningsområder, der beskæftiger sig med børn, der kunne undersøge de interaktionelle processer, socialisation foregår i. De kaldte denne retning *Language Socialization*, og det er i dag et etableret felt med mange udøvere.

PP2 → *Language Socialization* har rødder i lingvistisk antropologi. Derfor anvendes etnografiske metoder i langvarigt feltarbejde og analytiske metoder, der er hentet fra interaktionelle og funktionelle tilgange til sprog. Det teoretiske grundlag er sammensat. Foruden en forankring i og inspiration fra lingvistisk antropologi gennem hundrede år, fra Sapir over Hymes, Gumperz og Heath til Duranti i dag, inddrages Goffmans tidlige begreber om interaktionsorden og deltagerroller og den retning, der kalder sig konversationsanalyse, som voksede ud af Garfinkels etnometodologi. Desuden er der både hentet inspiration fra en bredere socialkonstruktivistisk bevægelse (fra Berger og Luckmanns videnssociologi, der især var inspireret af Schutz, til Bruners kulturpsykologi) og fra en nyere poststrukturalistisk bevægelse, fortrinsvis Bourdieu og Giddens, men også Billig og Butler. Interaktionsforskningen ville ikke have udviklet sig, som den gjorde, havde det ikke været for den del af sprogfilosofien, der går tilbage til den sene Wittgenstein, til Grice og talehandlingsteori som formuleret af Austin og Searle. Fordi sproglig socialisation vedrører børn i sproglig udvikling, indgår også sprogtilegnelsesteori. I bogen er det især Tomasellos arbejde og

indflydelse, jeg diskuterer. Endelig er udviklingspsykologi, som formuleret af især Piaget, Vygotsky og Bruner, blevet inddraget – omend i et mindre omfang.

Det billede, der tegner sig, er ikke overraskende. Det afspejler en særlig periode i videnskabshistorien, som *Language Socialization* har udviklet sig fra og med. Det er bevægelser, der tillige har domineret inden for andre dele af humaniora og i samfundsvidenskaberne. De er også så nogenlunde dækkende for, hvad jeg selv har trukket på og beskæftiget mig med, siden jeg begyndte at studere i midten af 1980'erne. Jeg har i øvrigt været meget inspireret af især Elinor Ochs' arbejde. Jeg synes, hun har brudt nyt land og lavet fremragende analyser. Det er derfor ikke en ukærlig kritik, jeg fremsætter i bogen og lige om lidt.

Især på baggrund af de senere års præsentationer af, hvad *Language Socialization* er, hvor forskningsområdet er blevet etableret og har fået egen *Handbook*, mener jeg dog, der er grund til at anfægte nogle af de antagelser om børn, interaktion og sprog, der er bærende for forskningen, og at diskutere de metodologiske implikationer, det har at bringe teorier sammen, der ser forskelligt på de fænomener, der gøres til genstand for analyse.

PP3 → For det første mener jeg, at der er gjort for lidt ud af at udrede, hvad det indebærer at overføre et sæt af antagelser fra pragmatikken og konversationsanalytiske principper til et antropologisk funderet materiale. Der er også gjort for lidt ud af teoretisk at fundere det svage og modsætningsfyldte subjektbegreb, *Language Socialization* opererer med. Endelig er der gjort for lidt ud af at begrunde den formodning, at barnet må bevæge sig fra at være novice til at være ekspert for at blive et genkendeligt medlem af sit eget sprogsamfund.

PP4 → For det andet hævder jeg, at der mangler en opmærksomhed på det forhold, at socialisation *kun* lader sig gøre i kraft af bevidsthedens rettethed og refleksivitet, idet barnet approprierer og forvalter, hvad det møder fra sit 1. personsperspektiv. Jeg foreslår derfor at begynde et andet sted, end Ochs og Schieffelin begynder, nemlig med følgende fænomener: den intersubjektive forbundethed, bevidsthedens rettethed, betydningen af forestillingsevnen, tidsbevidsthedens organisering, den førsproglige og sproglige ekspressivitet, det rytmiske, imitative og improviserende i interaktionen, den subjektive og objektive meningsdannelse, betydningen af gentagelse og analogidannelse for den sproglige udvikling, den emotionelt motiverede handling (i

en kritik af hhv. talehandlingsteoriens og socialkonstruktivismens handlingsbegreb), samt forholdet mellem det spontane og det overlagte, det før-refleksive og det refleksive.

PP5 → På baggrund af den udredning, jeg laver, når jeg for det tredje til det måske mest kontroversielle ved mine resultater: Jeg anfægter den forestilling om konstruktion, brugbarheden af den metafor for, hvad det er, vi gør, når vi interagerer, som hele interaktionsforskningen hviler på – at vi spontant konstruerer ved hjælp af sproglige elementer eller turkonstruktionsenheder, vi sætter sammen. Det er i og med denne sproglige konstruktion, hævdes det, at vi – i den øjeblikkelige interaktion – konstruerer social betydning, roller, positioner eller identiteter for hinanden. Det er konstruktionsbegrebet som metafor og den måde, det rumlige og det temporale blandes sammen på i den interaktionelle analyse af spontan interaktion, jeg forholder mig kritisk til.

PP6 → Til brug for forskning i socialisation argumenterer jeg derfor for at erstatte det socialkonstruktivistiske og poststrukturalistiske grundlag med et, der kan integrere indsigter fra genetisk fænomenologi og den videnskabeligt funderede bevidsthedsforskning i en udvikling af nye strategier for analyse, der også er inspireret af historiefilosofi. Analysen skal kunne vise, hvordan *intentionelle mønstre* afledes og formes af de interaktionelle mønstre, vi er sammen om at danne. Analysen af intentionelle mønstre medvirker til at afdække det intentionelle livs historicitet (Welton 2003).

PP7 → Hvis vi ser på noget af oversigten fra før, vejer konstruktionsbegrebet selvfølgelig tungt i socialkonstruktivismen hos både Berger og Luckmann og hos Bruner. Det er ikke alle poststrukturalister, der er konstruktivister, men Bourdieu var erklæret konstruktivist, og de mere sprogligt orienterede diskursteoretiske retninger som diskurspsykologi (Billig), der også har øvet indflydelse på *Language Socialization*, afhænger af et veludviklet begreb om konstruktion. Piagets udviklingspsykologi indebærer ligeledes en forestilling om konstruktion, men her er der så udpræget tale om en metafor, og den anvendes helt anderledes end i sprogforskningen. Vygotskys udviklingspsykologi nævnes ofte i denne sammenhæng, men jeg mener ikke, Vygotsky er konstruktivist. Hans teori er en dialektisk teori, der indebærer den omvendte og transformerende bevægelse fra helhed imod dele. Det er *genesen*, Vygotsky interesserer sig for.

PP8 → Det, der er abstrakt i udviklingspsykologien, bliver i interaktionsforskningen ganske konkret, fordi det er de enkelte sproglige elementer, der sættes sammen i sproglige konstruktioner, der igen bliver til ytringer, der som sociale handlinger i ture konstruerer positioner eller intersubjektivt tilvejebragte fremvisninger af diskursivt funderede opfattelser. Det er en meget tung forklaringsbyrde, der hviler på sådanne enheder og elementer. Det er dem, der ikke blot skal forklare, hvordan sprog og interaktion hænger sammen, men også hvordan vi i det hele taget kommunikerer og forstår hinanden. Det mener jeg ikke, at de kan. I bogen inddrager jeg derfor både en fænomenologisk (Husserl/Zahavi) og en sprogfilosofisk (Davidson) argumentation, der kan vise, hvorfor det må forholde sig anderledes. Da intersubjektivitet går forud for sprog, må sprog være et resultat af kommunikative behov snarere end en forudsætning for kommunikation. Selv viser jeg, at konstruktionsbegrebet er problematisk, hvad enten man betragter den sproglige konstruktionsproces som bevidst, som ubevidst eller som komputationel og dermed som noget, der består i et sæt af valg, der går helt *uden* om bevidstheden. Forskellige sprogteoretikere ser forskelligt på konstruktionsprocessens afhængighed af bevidsthed, men ofte forholder de sig kun implicit til spørgsmålet, hvad der giver konstruktionsprocessen et strejf af selvfølgelighed, sådan som det netop altid forholder sig, når metaforer er, eller er på vej til at blive døde metaforer. Der er imidlertid ikke noget selvfølgeligt over konstruktionsprocessen, for vi ved ganske enkelt ikke, hvordan den foregår, eller *om* den foregår. Jeg argumenterer for, at den i hvert fald ikke kan foregå, som det sædvanligvis antages.

PP9 → Jeg kan ikke gå i dybden med det hele, men det er de tre punkter, jeg vil forsøge at nå omkring i dag.

PP10 → I de interaktionelle analyser, der bliver til inden for *Language Socialization*, ses barnet fra et 3. personsperspektiv. Det er den måde, de sociale handlinger organiseres på i interaktionen, der udpeger, hvad det er for roller, positioner eller identiteter, barnet tildeles eller selv kan gøre krav på undervejs. Barnet bidrager til de processer, det selv undergår, men analysegenstanden for *Language Socialization* er de sociale og kulturelle former, der træder frem, sådan som de sætter sig som kropslige, praktiske og sproglige dispositioner i barnet. Kommunikativ kompetence beskrives som det at kunne forbinde et antal sproglige former, og det vil sige et inventar af grammatiske konstruktioner og leksikalske enheder, med de relevante kontekstuelle forhold. (Og her ses arven fra pragmatikken). Det med at bruge og vælge imellem verbale størrelser er netop snævert knyttet til

forestillingen om den sproglige konstruktionsproces. Dernæst handler det også om, hvordan socialisation gennem sprog og til sprog af noget socialt og kulturelt fører til, at barnet udfylder roller eller kan fremvise identiteter som dem, Ochs og Schieffelin (2012) fx kalder *recognized members, types of speakers, age-appropriate subjectivities, multiple selves, speakers of culture*.

PP11 → Men med det udgangspunkt, hævder jeg, unddrager grundlaget for socialisationsprocessen sig en egentlig analyse. For at kunne følge *processen* er det nemlig nødvendigt at anskue socialisationen fra det erfarende barns perspektiv. Det er klart, at analytikeren ikke som sådan kan anlægge det 1. personspektiv, der er barnets. Det er jo netop karakteriseret ved at være unikt og uombytligt. Vi kan ikke træde ind i hinandens bevidstheder. Men ved at forholde sig til, hvad det indebærer at erfare fra 1. personspektivet, bringes spørgsmålet om bevidsthedens rettedhed og den sproglige refleksivitet ind i feltet på en måde, der afviger fra den tilgang, *Language Socialization* har.

I bogen argumenterer jeg for, at det er den intentionelle rettedhed, som er et iboende træk ved bevidstheden, der er socialisationens egentlige genstand. Hver gang barnet retter sig imod noget, udpeger noget, imiterer noget, udtrykker sig verbalt og non-verbalt, er det en rettedhed, som andre forholder sig til i interaktionen. Det er den måde, andre forholder sig til barnet på som opmuntrende, bekræftende, korrigerende eller afvisende, der i det store og hele former, hvordan det i efterfølgende interaktioner kan og vil rette sig imod personer og fænomener. Det er således den måde, barnet med sin rettedhed kommer til at *mene*, hvad det møder, der socialiseres. Uløseligt forbundet med rettedheden er netop 1. personspektivet. Det er dette perspektivs forankring i kroppen, i kroppens bevægelser, der giver fornemmelsen af at være den, der udøver handlingen og ejer erfaringen. Det er i den forstand, subjektet har agens. Både det aktivt at udøve og passivt at gennemleve indebærer andres adfærd og handlinger, hvis erfaringen bliver til i interaktion.

PP12 → Interaktion er således et møde mellem to eller flere 1. personspektiver, men erfaring i interaktion indebærer også socialisation i et 2. personspektiv. Det er det perspektiv, hvormed vi hver især forstår den anden i en indlevelse i den andens erfaringsverden, sådan som den både adskiller sig fra og ligner den, vi selv er i. Det gælder ikke bare i almindelig interaktion. Antropologen bedriver traditionelt feltarbejde fra det perspektiv. Det indebærer ikke alene en forholden sig til den anden, men til egne forudsætninger for at forstå. / 2. personspektivet

vedrører på én gang den umiddelbare forståelse i det øjeblikkelige møde og den efterfølgende fortolkning af en lang række møder. Fra 3. personspektivet foretages en identifikation og analyse af de mønstre, der måtte være genkendelige på tværs af personer og situationer, og der reflekteres over egen forudindtagethed, historisk og kulturelt forankrede antagelser og opfattelser. I den analyse, antropologen foretager efter endt feltarbejde, veksles der mellem de tre perspektiver på det materiale, vedkommende først har tilvejebragt, siden dekontekstualiseret og nu rekontekstualiserer.

PP13 → Pointen er imidlertid, at denne vekslen mellem perspektiver skal gøre antropologen bevidst om forskellen mellem subjektiv og objektiv meningsdannelse og så den ideale objektivitet. Det er en skelnen, jeg har hentet i første halvdel af Alfred Schutz' hovedværk fra 1932, som på engelsk hedder *The Phenomenology of the Social World*, hvori Schutz diskuterer med Max Weber. Det er den del af Schutz' arbejde, der er tættest på Husserls fænomenologi. Når jeg siger første halvdel, er det fordi Schutz i den anden halvdel af værket og i sit senere arbejde drager en anden konsekvens af sin lysende indsigt end den, jeg mener bør have metodologiske konsekvenser, hvis interaktionsanalysen skal bidrage til en forståelse af socialisationsprocesserne.

Kort fortalt er den subjektive mening den mening, vi tildeler egne handlinger. Det er først, når vi forholder os til egen adfærd, at den overgår til at være en handling, der har subjektiv mening. Ud fra vores egen meningskontekst må vi tilmed benytte os af den subjektivt erfarede *objektive* mening for at kunne forstå og udtrykke os i det historisk overleverede sprogsamfund. Den objektive meningsdannelse hviler derfor *også* på den subjektive erfaring og begge dele er underlagt den indre tidsbevidsthed. Ud fra egne erfaringer får vi en fornemmelse af, hvad der er gyldigt, hvad noget betyder, hvad det er sandsynligt, at det til hver en tid betyder osv. Det er vores egen levende rettedhed, der ligger til grund for, hvordan vi i en objektiv meningsdannelse erfarer og forstår og bidrager til, hvad der foregår i interaktionen. Det er ud fra *produktet* af den subjektive og objektive meningsdannelse, som det produkt lader sig optage, udskrive og bearbejde, at analytikeren fra et 3. personspektiv udleder de ideale objektiviteter. De kan i deres anonymitet beskrives og analyseres som den *sociale* betydning, som den betydning, de interagerende er fælles om, og som de konstruerer på baggrund af. Det, der er vigtigt at fremhæve her, er, at den sociale betydning, som udledt af analytikeren, ikke har realitet for de personer, der interagerede på daværende tidspunkt. Den er et ekstrakt, analytikeren er nået frem til ved at anlægge 3. personspektivet. Fra 1. og 2.

personsperspektivet kan vi gennem metasproglige udvekslinger i løbende interaktion gøre noget, der ligner, men det indebærer netop reflektive handlinger, der skal præcisere noget nu, der før blev forstået anderledes. Det er processer, min kollega, Dorthe Duncker, meget præcist har redegjort for (Duncker forthc.). Den eventuelle nye forståelse af det passerede kan så bæres med videre i samtalen eller ind i andre situationer, hvor subjektiv og objektiv meningsdannelse igen finder sted. Men det er kun den subjektive og objektive meningsdannelse, der har realitet for os. Den ideale objektivitet ville ingen relevans have, hvis ikke nogen var begyndt at blive uenige om, hvad noget betød. Og selv da foregår forhandlingen på den subjektive og objektive meningsdannelses præmisser. I den situation kan man tage en ordbog frem, og først på det tidspunkt møder man den sociale betydning som ideal objektivitet, som den er fremanalyseret fra et 3. personsperspektiv. Det er derfor, det efter min opfattelse er den stadige, bevidste vekslen mellem de tre perspektiver, der er den mest troværdige i antropologisk feltarbejde.

PP14 → Men i pragmatikken, konversationsanalysen og i *Language Socialization* er det de ideale objektiviteter – og hverken den subjektive eller objektive meningsdannelse – der gøres til genstand for analyse. Det betyder, at de analytiske lag, som burde være distinkte, falder sammen. De ideale objektiviteter, som de efterfølgende bestemmes af analytikeren som en social betydning eller som en bestemt handlingstype (to respond, assess, invite, refuse, repair, account) bliver udlagt som den dynamik, parterne fremviser deres forståelser i kraft af. På den måde bliver adgangen til den sociale betydning i et fælles sprog selve *forudsætningen* for, at vi forstår det, vi forstår.

PP15 → Elinor Ochs refererer fx til Wittgenstein på følgende måde: "Wittgenstein emphasized (...) that speaking is part of an activity (language game), and that meanings of words consist of their uses in these activity contexts" (Ochs 1988, p. 17). *Language Socialization* tillader en udlægning af, hvad noget betyder i *brug*, som det anskues fra et 3. personsperspektiv, og det er en antagelse i *Language Socialization*, at det er den betydning i *brug*, barnet må tilegne sig for at kunne overgå fra novice til ekspert. På den måde bliver den sociale betydning selve nøglen til socialisationen og en forudsætning for, at barnet kan opnå status af medlemskab i sprogsamfundet. Men de ideale objektiviteter udgør ikke forudsætningen for hverken kommunikation eller socialisation. Det gør sproglige regler og konventioner heller ikke. Forudsætningen er derimod et møde mellem to personer med hver deres 1. personsperspektiv, der er intentionelt rettede og ekspressivt udøvende i

en subjektiv og objektiv meningsdannelse. Sprog er intersubjektivt tilvejebragt, men vi har kun subjektive erfaringer med sproglig kommunikation.

PP16 → Der er to problemer her: Det første problem er, at *socialisationsprocessen*, som barnet undergår den fra sit 1. personsperspektiv, *unddrager* sig den analyse, der skal forklare, hvori den består. Det er her, jeg mener, at *Language Socialization* kommer i metodologisk uføre. Og det er det andet problem. Der forekommer en kritikløs overtagelse af konversationsanalytiske principper og et sæt af antagelser fra pragmatikken om, hvad sprog er. Men hverken konversationsanalyse eller pragmatik blev udviklet til at håndtere et historisk materiale, der er indsamlet over tid og efter etnografiske metoder. Det oprindelige formål med at udvikle etnografiske metoder, nemlig at forstå det fremmede fra de fremmedes eget perspektiv – ved at lade 2. og 3. personsperspektivet oplyse 1. personsperspektivet – indgår ikke overhovedet som et formål for konversationsanalyse eller pragmatik. Den oprindelige antropologiske erkendelsesinteresse, som den er indbygget i de etnografiske metoder, bringes i *Language Socialization* sammen med både konversationsanalysens og pragmatikkens erkendelsesinteresse, som vedrører hhv. den sekventielle organisering og forholdet mellem sprog og kontekst. Med denne sammensmeltning, der ikke har været tilstrækkeligt belyst, hverken teoretisk eller metodologisk, sker en udgrænsning af 1. personsperspektivet.

PP17 → Det barn, der socialiseres, der erfarer fra sit 1. personsperspektiv og er intentionelt rettet imod andre mennesker, forhold og fænomener i omverdenen, reduceres til et produkt af dets sociale indlejrethed i den sociale betydning i form af det, som analysen betegner som interaktionel rolle, forhandlet position, fremvist identitet, konstrueret selv eller lignende. Konversationsanalytikere benytter sig på sin vis af 2. personsperspektivet, fordi de analyserer på baggrund af de forståelser, parterne i interaktionen fremviser for hinanden. Det er imidlertid stadig den *anonyme* fremvisning eller handlingstype, der er omdrejningspunktet. Set fra et konversationsanalytisk perspektiv er det ytringer, der handler, idet de bidrager til organiseringen, og det er denne organisering, der kun kan træde frem, når den anskues fra et 3. personsperspektiv. Den subjektive og objektive meningsdannelse, som den knytter sig til de mennesker, der interagerer, har derimod ikke som sådan interesse for konversationsanalytikere. Derfor mener jeg heller ikke, at det handlingsbegreb, der defineres i konversationsanalysen, kan omfatte de processer, det er indlysende nødvendigt at redegøre for, når det drejer sig om socialisation.

PP18 → Socialisationen bliver beskriv- og analysérbar i det omfang, barnet *blotter* sin subjektive og objektive meningsdannelse i det, jeg har kaldt *intentionelle mønstre*. Barnet bidrager og medvirker til at opretholde interaktionelle mønstre. Over tid afføder de genkendelige *intentionelle mønstre* i barnets adfærd og handlinger. Det er jo netop barnets inter- og intra-aktionelle *forvaltning* af egne sociale og sproglige erfaringer, der viser, *hvordan* deltagelse i interaktion fører socialisation med sig.

PP19 → Når jeg foreslår, at analyser af interaktionelle mønstre følges og forbindes med analyser af *intentionelle mønstre*, skyldes det, at man kan identificere intentionelle mønstre i interaktionen og i den private tale, når man følger det samme barn over længere tid. Den private tale er især fremtrædende i førskolealderen, når børn skal løse opgaver eller leger for sig selv og enten bruger talen som støtte for opgaveløsningen eller for at kunne holde sammen på et forestillet univers. De intentionelle mønstre vedrører det, barnet retter sig imod, og måden, det retter sig imod det på. De vedrører socialisationen af barnets fokuserede og fordelte opmærksomhed, dets selv-monitorering og selv-påmindelser, hvordan det øver sig på noget, vurderer egne præstationer og anlægger strategier i forhold til at løse opgaver og overvinde problemer. Det er barnets vanemæssige adfærd, der undersøges og sammenholdes med dets måde at tilskrive mening på til egne og andres handlinger i bestemte situationer. Med andre ord er der ikke tale om en *underkendelse* af praksis eller af interaktionens betydning for barnets sociale og kognitive udvikling, men om en *anerkendelse* af det, der ellers systematisk tilsidesættes i såvel socialisations- som interaktionsforskningen – nemlig det forhold, at praksis ikke overtages, men indebærer en forholden sig, der bliver usynlig, medmindre man er villig til at omlægge det teoretiske grundlag og den metodologiske og analytiske tilgang.

PP20 → Jeg er nu nået til den del, der handler om tidsbevidstheden og subjektbegrebet og det hensigtsmæssige i at begynde et andet sted, end hvor Ochs og Schieffelin begynder. I afhandlingen fremlægger jeg filosofiske indsigter fra ældre og nyere fænomenologi og videnskabelige resultater fra neurofænomenologi og bevidsthedsforskning, der redegør for, hvordan vi forestiller os, perciperer, retter vores opmærksomhed imod noget og erindrer i tid, og ikke mindst hvordan både den spontane adfærd og den velovervejede handling afhænger af kropslig bevægelse og rettedhed og af tidsbevidsthedens organisering. En analyse af tidsbevidstheden afdækker de præmisser, socialisationen foregår på. Det er nemlig organiseringen af de efterladte indtryk og forståelser, der

indirekte kan iagttages som intentionelle mønstre i barnets efterfølgende adfærd og handlinger. Det er barnets bevidste og ubevidste forvaltning af de efterladte indtryk og forståelser, der former de kropslige, praktiske og sproglige dispositioner og dermed habitus.

Derfor er det dispositionerne, der analytisk gøres rede for ved at afdække de *intentionelle mønstre*. Det er barnets rettethed, der kalder på opmærksomheden, og barnet retter sin opmærksomhed imod det, det ufrivilligt mødes af eller, på grund af tidligere erfaringer, bevidst eller ubevidst drages imod. Det retter også sin opmærksomhed imod det, der udpeges for det, og imod det, det efterfølgende lærer, det er værd at beskæftige sig med eller nødvendigt at forholde sig til. Habitus er netop den måde, de emotionelle fortolkninger og de sindsstemninger, de giver anledning til, sætter sig over tid som vaner, der indebærer tilbagevendende måder følelsesmæssigt at opfatte, forstå og agere på i bestemte situationer. Schutz' analyser viser, at vi ikke bare kan rette os imod det, der ligger uden for os selv, men at vi også både kan rette os imod vores egen oplevelsesstrøm som netop en flydende strøm, og rette os imod noget i denne strøm, som vi konstituerer og reflekterer over som noget bestemt. Sammen med det, at det føles på en bestemt måde at erfare, hvad der erfares, er det det forhold ved subjektet, ved 1. personspektivet, der ikke kan reduceres. Det er kun ud fra denne rettethed, at noget kan bestemmes som noget bestemt. Hvor tvingende socialisationen end er, kan den ikke neutralisere det forhold, at subjektet altid retter sig imod noget og forholder sig til noget i en subjektiv og objektiv meningsdannelse, der er større, end hvad der sprogligt kan sammenfattes eller udtrykkes.

PP21 → Det er det subjekt, som intentionalitet, tidsbevidsthed og handlingsparathed, Bourdieu afviser relevansen af med sin teori om habitus, hvor dispositionerne skyldes barnets tilegnelse af objektive strukturer. Bourdieu anerkender ikke bevidsthed – og det vil sige intentionaliteten og tidsbevidstheden, den ekspressive udøvelse, erfaringens ejethed og det forhold, at vi ikke kan slippe af med os selv, hverken i den før-refleksive fornemmelse af at være os selv eller i den refleksive forholdet os til os selv – som andet end det, der er underlagt de objektive strukturer. Men konstruktionen forudsætter rettetheden. Rettetheden kommer først. Rettetheden kan derfor ikke forklares med konstruktionsbegrebet, men det er det, der sker hos Bourdieu. Tilegnelsen af de objektive strukturer, der også indebærer sproglige konstruktioner, skal forklare, at rettetheden manifesterer sig som dispositioner (habitus), men det må nødvendigvis forholde sig omvendt. Det er

rettetheden, der etablerer den subjektive og objektive meningsdannelse, og det er den, der står i et vist forhold til de objektive strukturer.

PP22 → Subjektbegrebet i *Language Socialization* står svagt og modsigelsesfyldt, fordi det afspejler en umulig integration af indsigter fra hhv. gammel lingvistisk antropologi og nyere poststrukturalistisk teori. Man kan ikke på den ene side fremhæve og tilslutte sig det fundament for lingvistisk antropologi, som Sapir lagde, der fremhævede ekspressivitet, kreativitet og personlighedens dannelse i en egentlig sprogpsykologi, og så på den anden side tilslutte sig den poststrukturalistiske subjektforståelse, hvad enten den hører til i Bourdieus teori om habitus, i Butlers teori om det performative eller i diskurspsykologiens teori om de konstruerede identiteter. Ochs og Schieffelin fremhæver Sapir for den måde, hans teori giver plads til agens på, men Sapirs opfattelse af personer og deres personlighed kan ikke rummes inden for poststrukturalistisk teori.

PP23 → De intentionelle mønstre, jeg interesserer mig for, fordi de afslører de spor, socialisationsprocesserne sætter som dynamiske og foranderlige dispositioner, hører ikke til i poststrukturalistisk teori, men inddrager den genetiske fænomenologi og dermed Husserls begreb om habitus. Ved at lægge Husserls begreb om habitus til grund for forskning i sproglig socialisation bringes det intentionelle livs historicitet frem som det, der må gøres metodologisk og analytisk tilgængeligt. Det er en bestræbelse, der i højere grad lader sig forene med Sapirs (1949) oprindelige tilgang til lingvistisk antropologi og med hans ambition om at udvikle en genetisk *psykologi*.

For at bringe det intentionelle livs historicitet frem i lyset, har jeg bestræbt mig på at se sammenhænge mellem den førsproglige og den sproglige interaktion. Den førsproglige interaktion er også kommunikativ – i den ekspressive bevægelse, i den imitative respons, i den improvisation, der integrerer det rytmisk funderede nu med det allerede kendte og med det, parterne hver især forestiller sig. Det, der gør, at de intentionelle mønstre har samme form for videnskabelig interesse som de resultater, interaktionsforskningen kan fremvise, er selvfølgelig, at det er et fælles vilkår for alle børn, at den socialisation, de undergår, afføder en udvikling og etablering af relativt stabile intentionelle mønstre. En afdækning af de intentionelle mønstre på tværs af mange børn kan vise en systematik i børns strategier for at præstere og overkomme eller omvendt undgå eller omgå, hvad de bliver stillet over for. I virkeligheden ligger min erkendelsesinteresse ikke så langt fra hverken Sapir eller Hymes' – eller fra Bernsteins for den sags skyld. Jeg ser efter genkendelige mønstre, men

argumenterer altså for, at udgangspunktet for deres tilblivelse og undersøgelsen af dem må og kan findes et andet sted – nemlig i den organiserede rettedhed og i den deraf følgende vanemæssige udøvelse og overlagte handling, som begge dele forekommer i sproglig interaktion og i privat tale.

Problemet med at gøre socialisation til et spørgsmål om tilegnelse af objektive strukturer, om objektive forbindelser mellem sproglige former og kontekstuelle forhold og om konstruktion af positioner og identiteter er netop, at det udgrænser de fænomener, jeg fremhævede i begyndelsen: den førsproglige og sproglige ekspressivitet, det rytmiske, imitative og improviserende i interaktionen, betydningen af gentagelse og analogidannelse for den sproglige udvikling, den emotionelt motiverede handling, samt forholdet mellem det spontane og det overlagte, det før-refleksive og det reflektive, selvom disse forhold er afgørende. Menneskelig kommunikation er som udgangspunkt inkarneret. Den foregår mellem kroppe i bevægelse, som former interaktionelle mønstre. Udviklingen af sprog og skriftsprog har kun tilsyneladende gjort det muligt at *overkomme* det inkarnerede ved den menneskelige kommunikation. En forståelse af, hvad sprog er, må begynde med det intersubjektive og med mødet mellem subjekter, som det møde giver anledning til forbindelser mellem bevægelse, tale og overvejelse, hvad McNeill (2005) refererer til som *the thought-language-hand link*.

PP24 → Hvis barnets sprogdannelse ikke kan reduceres til et spørgsmål om en tilegnelse af regler og konventioner for, hvordan et fælles sprog *bruges* i kontekst, hvori består den da? Jeg fremhæver det ekspressive som en forudsætning for det mimetiske – og dermed for den genkendelse, symbol- og analogidannelse, der bærer barnets imitative adfærd og afprøvende metoder i forhold til at nå til, hvad der synes socialt acceptabelt, både adfærdsmæssigt og sprogligt. Det fortrængte eller oversete begreb om ekspressivitet kan forklare en hel del af de træk, der er gennemgående i barnets måde at opfatte og forholde sig til omverdenen på, men som det ikke lader sig gøre at få øje på eller behandle ud fra et socialkonstruktivistisk eller poststrukturalistisk perspektiv. Hvis barnets bevægelse går fra helhed imod dele – sådan som perceptionsforskningen og gestalt- og udviklingspsykologien beskriver den – har det også konsekvenser for, hvordan vi må begribe barnets tidligt udviklede evne til at konstituere og holde sammen på forløb og træk, der karakteriserer praksisformer og genrer.

PP25 → Jeg sandsynliggør fx, at den forskudte imitation, som er et veldokumenteret fænomen, udgør kimen til barnets genreforståelse. Det er i den forskudte imitation, at barnet må konstituere gennemlevede erfaringer som overståede begivenheder, der kan gøres til genstand for undersøgelse, hvad enten en sådan undersøgelse for barnet indebærer at holde sammen på en aktivitet, et kausalt forløb, et narrativt forløb, et ræsonnement, en opgaveløsning eller lignende. Det er også i den forskudte imitation, at barnet kan øve sig og forbedre egne præstationer. Den forskudte imitation har for mig at se en langt mere gennemgribende betydning – også for den sproglige udvikling – end hvad forskningen hidtil har gjort gældende. Ved at identificere intentionelle mønstre i barnets adfærd og handlinger og sammenholde dem med dets udøvelse af forskudt imitation kan socialisationsforskningen dokumentere og beskrive en lille del af det, der udgør det intentionelle livs historicitet.

PP26 → Ligesom Merleau-Ponty skelner imellem et kropsskema og et kropsbillede, sandsynliggør jeg, at vi, idet vi sprogligt udvikler os, former hhv. et sprogskema og et sprog-billede. En sådan skelnen medvirker både til at forklare kontinuitet og kvalitative spring i den manifesterede sproglige adfærd og forståelse, og til at forklare, hvordan det både er muligt at agere vanemæssigt i en form for automatiseret sproglig perception og produktion og at gøre sit eget og andres sprog til genstand for overvejelse, sådan som disse overvejelser i sig selv medvirker til at reificere sprog, så sproglige enheder eller elementer kan fremkomme og gøres manipulerbare.

PP27 → Det er en analyse af tidsbevidstheden, der viser, hvorfor sproglig konstruktion i spontan interaktion ikke kan foregå, som konversationsanalytikere og lingvister synes at antage. Det er emotion, der fører oplevelsesstrømmen. Emotion er forbundet med protention, med det, vi aner vil komme. Retentionen er derimod det, der holdes tilbage af det, der lige er passeret. Retentionen er der som en del af det næste nu og er med til at konstituere dette nu, men det er som et efterbillede, som en svag bevidsthed om det, der gik forud. Retentionen kan altså ikke i sig selv udgøre en sproglig konstruktion til brug for det næste nu. Konstruktionen forudsætter nemlig en bestemmelse af det, der skal konstrueres, og det kan kun foregå i en *refleksion*. I den spontane interaktion dominerer imidlertid den *før*-refleksive årvågenhed, og den har netop med det at gøre, som vi aner vil komme. Det er derfor, vi ikke kan konstruere vores egen og de andres spontane interaktionelle adfærd. Det kan vi først, når vi allerede har præsteret den. Konstruktionen er en analytisk *efterrationalisering*. Den kan ikke danne grundlag for en korrekt beskrivelse af, hvordan interaktion

foregår. Konstruktionen skubber et lag ind imellem os og de forhold eller fænomener, vi er rettet imod. Den tilsidesætter den forståelse, der bliver til i den rutinerede sproglige udøvelse og den objektive meningsdannelse til fordel for en anonym, ideal eller neutral konstruktionsproces. Men når vi spontant siger noget, har vi ikke først konsulteret en struktureret inventarliste, et lager med de til rådighed værende sproglige elementer, som vi kan vælge imellem og sætte sammen, så de passer til den øjeblikkelige kontekst. I bogen viser jeg, hvorfor der er problemer med den forklaring, hvad enten den sproglige konstruktionsproces betragtes som bevidst, ubevidst eller komputationel. Begrebet om konstruktion og den metaforik, der knytter sig til det, er i det hele taget dybt problematisk. Bogen viser, hvorfor forestillingen om turkonstruktionsenhedernes sammensætning – og dermed elementernes forrang i perception og produktion – er en fænomenologisk tom betragtningsmåde.

PP28 → Sammenfattende viser mine analyser, hvordan forskning i sproglig socialisation hviler på indbyrdes modstridende teorier om subjektivitet. Jeg viser, hvordan disse modsætninger kan opløses, idet der anlægges et teoretisk konsistent og samlet perspektiv på socialisation. Enheden af krop, bevidsthed og sprog i barnets følelsesmæssige, sociale og kognitive udvikling kan ikke undersøges, før det anerkendes, at det er ekspressive og rytmiske bevægelser, der både former interaktionelle mønstre og lægger grunden for barnets sprogdannelse. Ytringer kan ikke reduceres til turkonstruktionsenheder, der sættes sammen til ture, eller til et spørgsmål om de interagerende parters valg mellem sproglige elementer. Grundlaget for sproglig kommunikation er ikke den fælles adgang til et fælles sprog, men individuelle erfaringer med at bidrage til at forme interaktionelle mønstre, der igen er med til at udvikle den rutinerede og efterhånden automatiserede sproglige adfærd. Det er det forhold, der bl.a. kan forklare, hvordan og hvorfor imitation, variation og improvisation indgår i barnets sproglige leg med det, der er genkendeligt fra situation til situation.

Jeg viser, hvorfor det er intentionaliteten, der er socialisationens genstand. De varige dispositioner, der kan synliggøres i en kortlægning af det enkelte barns intentionelle adfærd og handlinger afspejler de socialisationsprocesser, der er gået forud for og foregår parallelt med barnets bidrag til interaktionelle mønstre. 1. personspektivet som før-refleksivt funderet i oplevelsen af mighed og ejethed, af organiseret tidsbevidsthed og handlingsparathed sikrer, at subjektiviteten i den intersubjektive forbundethed står i et aktivt, dialektisk transformerende forhold til det interaktionelle, hvorigennem erfaringen går, og ikke i et passivt eller i et af de objektive strukturer

underlagt forhold. Bevidstheden og bevidsthedens rettedhed er med andre ord selve mulighedsbetingelsen for socialisationsprocesserne. Det dialektiske forhold mellem det interaktionelle og intentionelle bør derfor føre til, at socialisationsforskningen udvikler egne analytiske strategier frem for at overtage præmisser og principper fra især konversationsanalyse og pragmatik. Det har metodologisk vidtrækkende, men metodisk overkommelige konsekvenser, når barnets måde at opfatte på, orientere og formulere sig på ansues og undersøges ud fra en historisk helhedsbetragtning.